

BARBARA KRUPA

Katedra Agroekologii, Wydział Biologiczno-Rolniczy Uniwersytetu Rzeszowskiego
e-mail: *basska1@o2.pl*

OGRÓD MIEJSKI W RZESZOWIE – WCZORAJ, DZIŚ, JUTRO

Ogród Miejski im. Solidarności usytuowano pomiędzy ulicą Dąbrowskiego i Langiewicza. Został on założony na początku XVII wieku, jako klasztorny ogród reformatów, na gruncie ofiarowanym przez Lubomirskich. Budował go architekt Jan Chrzyciel Bellotti. Ogród oparty był na tradycyjnym systemie kwaterowym. Miejsce to było źródłem owoców, warzyw, kwiatów, a także roślin leczniczych (szałwii, ruty, malwy, mięty i in.). Pod koniec lat 60. wprowadzono tu asfaltowe nawierzchnie, rozebrano domek ogrodnika, zlikwidowano inspeky z rozsądą kwiatową, założono spore rosarium, piękne rabaty, wyeksponowano egzemplarze drzew – czerwonego buka i katalpy. Pomimo przeprowadzonych renowacji, dzisiejszy park im. Solidarności wymaga dalszego nadzoru ze strony służb porządkowych. Ogród Miejski powinien zostać połączony ze znajdującym się w pobliżu ogrodem „zamkowym” za pomocą korytarza ekologicznego.

Słowa kluczowe: Ogród Miejski, aleja grabowa, staw

I. RYS HISTORYCZNY OGRODU MIEJSKIEGO

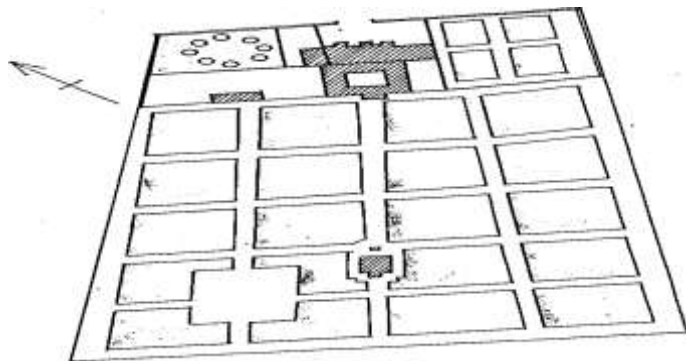
Z inicjatywą założenia klasztoru OO. Reformatów wraz z towarzyszącym mu ogrodem wystąpił w roku 1709 mieszczanin i wójt rzeszowski - Passakowicz,. Na ten cel ofiarował swoje dobra na przedmieściu: grunt, dom, ogród oraz dom murowany [3]. Ponieważ wylew Wisłoka zajął cały ten teren, książe Lubomirski pod budowę klasztoru ofiarował grunt nieopodal zamku [12]. Liczył on wówczas 600 łokci długości i 400 łokci szerokości [10]. Tak też powstał klasztor (pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny) według projektu Jana Chrzyciela Belottiego [1]. Wraz z budową kościoła i klasztoru urządzono ogród kwaterowy [8,9]. Założenie zamykało się na planie wydłużonego prostokąta (rys. 1), z ogrodową częścią południową [5].

Układ przestrzenny obiektu był zamknięty w prostokącie obramowanym wysokim murem i wewnątrz można było go podzielić na dwa prostokąty: jeden mieścił wszystkie budynki, a drugi ogród. W pierwszym miejsce centralne zajmował kościół, a za nim zespół budynków klasztornych, na planie czworoboku. Z obu stron tych zabudowań utworzono niewielkie powierzchnie ozdobne. Południową część obiektu stanowiło podwórze gospodarcze, a przy kościele znajdowało się ozdobne wnętrze mieszczące krąg drzew ze stojącą w środku figurą. Właściwy ogród znajdował się na wschód od zespołu klasztorno-kościelnego. Jego oś wyznaczała szeroka droga zaakcentowana kaplicą i figurą. Pozostały

---

* *Pracę recenzował:* dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, prof. Politechniki Krakowskiej

układ dróg i ścieżek, wyznaczając prostokątne poletka, tworzył rzeczywisty ogród kwaterowy. Wokoło dróg i kwater rosły drzewa tworzące układ alei. Natomiast w środku kwater mieściły się uprawy roślin leczniczych i ozdobnych.

Źródło: UOZ w Rzeszowie / Source: UOZ in Rzeszow

Rys. 1. Klasztor i ogród OO. Reformatów (1762 roku)

Fig. 1. Convent and garden OO. Reformatow (1762 year)

Do momentu kasacji klasztoru ogród utrzymywano w wielkiej staranności [10]. W okresie 20 lat nie zanotowano żadnych zmian w układzie przestrzennym założenia [7]. W 1787 roku nastąpiło rozwiązanie klasztoru Reformatów, a cały majątek klasztorny przejęło państwo. Na terenie klasztoru urządzono szpital wojskowy, w kościele magazyn, a w budynku gospodarczym piekarnię. Po pewnym czasie, zabudowania te, ze względu na zły stan techniczny zostały rozebrane, a z uzyskanego materiału powstał magazyn mundurowy, spełniający tę funkcję aż do chwili obecnej [12]. W 1871 roku, Rada Miejska przekształciła ogród OO. Reformatów w Ogród Miejski, motywując swą decyzję, brakiem lasów w pobliżu miasta [10]. Jak się okazuje w ogrodzie w czasie wiosny i lata skupiało się życie towarzyskie, stąd często nazywano go „letnim sadem”. Miejski Ogród w Rzeszowie stał się miejscem licznych loterii, spotkań towarzyskich i wypoczynku mieszkańców. Urządzano w nim festyny, na które zdążyły „wszystkie stany”. Imprezy te były organizowane z różnych okazji a ogród był wówczas pięknie dekorowany. W kilkunastu namiotach sprzedawano wyroby z Kosowa, Białej, Zakopanego, jak również zagraniczne. Festyny były również okazją do zorganizowania różnego rodzaju imprez i konkurencji (podnoszenie ciężarów, strzelanie do tarcz, palenie sztucznych ogni itp.). W tym czasie przekształcono częściowo układ wewnętrzny ogrodu [12], pozostawiając jednak kanwę geometrycznego podziału kwaterowego. Z tego okresu pochodzi część posadzonych wówczas drzew, przykładem jest aleja grabów. Był to również moment, kiedy ogrodzono park płotem ze sztachet metalowych w formie ukośnej kraty na podmurówce. Od wschodu natomiast zachował się dawny klasztorny mur. W miejscu stawu w 1911 roku, miał być zrealizowany projekt budowy kortu tenisowego, ze względu na nieprzyjemny zapach stagnującej tam wody [6]. Rok później utworzono nową bramę od strony szkoły przy ulicy Langiewicza. W latach 30-tych XX wieku powiększono powierzchnię parku o pas terenu wzdłuż ul. Jagiellońskiej, nazywając go „nowym parkiem”. W okresie powojennym w pobliżu stawu utworzono drewniany pawilon kawiarniany. W 1952 roku park ozdobiono rzeźbami z białego marmuru (kopie antycznych postaci Apolla, Diany, Marka Aureliusza, Ateny oraz Demeter). Elementem upiększającym była również fontanna. W latach 60-tych XX wieku rozebrano ogrodzenie wokół parku [10]. Fakt ten miał miejsce wraz z wytyczeniem ulicy Zofii Chrzanowskiej i przebudową

stawu (obecnie kamienna obudowa) oraz rozebraniem domku ogrodnika i cieplarni. W tym czasie ścieżki parku były wyżyrowane, a trawniki ograniczone rozpiętymi między słupkami łańcuchami. Dopiero w latach 70-tych zmieniono nawierzchnię w parku na asfaltową, a trawniki otoczono krawężnikami. Natomiast do 1989 roku trwała na terenie parku budowa biurowca Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej.

II. WSPÓŁCZESNY STAN PARKU IM. SOLIDARNOŚCI

Obecny wygląd parku trudno uznać za „krajobrazowy”, ponieważ zarówno układ ścieżek jak i struktura przestrzenna roślinności odbiega od zasad tego stylu. Dzisiejszy ogród zajmuje 4,5 ha [2]. W najstarszej jego części zachowały się jeszcze ślady pierwotnego układu geometrycznego, zarówno w postaci okazów starych drzew jak i alei grabowej (rys. 2,3).

Źródło: UOZ w Rzeszowie / Source: UOZ in Rzeszow

Rys. 2. Dawna aleja grabowa w Ogrodzie miejskim

Fig. 2. Past avenue trees in the city garden

Fot. B. Krupa

Rys. 3. Dzisiejsza aleja grabowa w Ogrodzie miejskim

Fig. 3. Present avenue trees in the city garden

Niedaleko wejścia do parku stoi pomnik Juliusza Słowackiego, odsłonięty w 2002 roku. Jego autorem jest rzeszowski rzeźbiarz Piotr Kida. W 1927 roku na terenie parku umieszczono kamień węgielny z myślą o wystawieniu owego pomnika. Po przeciwnej stronie ulicy, w obszernym ogrodzie, usytuowany jest stylowy dworek, ocieniony starymi modrzewiami. Został on zbudowany w 1918 roku i nazwany, od nazwiska właściciela, dworkiem Liwów [11]. Charakter staropolskiego dworu nadał mu projekt Józefa Zakrzewskiego, co miało miejsce w 1942 roku. Po remoncie w 2002 roku mieści się w nim obecnie restauracja i hotelik „Dworek”.

Park otaczają ulice: od zachodu – Chrzanowskiej, od południa – Dąbrowskiego, od wschodu kompleks przedwojennych budynków, a od północy – ulica Langiewicza (Jagiellońska). Główne wejście do parku mieści się przy ulicy Dąbrowskiego. Prowadzi tam jeszcze inne wejście; od strony ulicy Jagiellońskiej. Droga, która prowadzi od tego wejścia nie ma znamion drogi głównej, są natomiast cztery prostopadłe i przecinające wyżej opisaną [4]. Dzieli one park na 5 prostokątnych wnętrz. Na skrzyżowaniu ulicy Dąbrowskiego z ulicą Chrzanowskiej, stoją dwa przedwojenne budynki a także świetlica dla dzieci. Przy wejściu, usytuowany jest duży placyk. W tej części parku nie ma dużego zagęszczenia roślinności, jedynie od wewnątrz biegnie zachowana do dziś aleja grabowa. Wnętrze kolejne - to aleja składająca się z lip i kasztanów. Wnętrze to przechodzi łagodnie szeroką drogą w trzecią część. Wnętrze trzecie i czwarte – stanowią powierzchnie pocięte układem dróg i ścieżek o różnych kierunkach i zarysach. Drogi wyznaczają trawniki o różnorodnych kształtach. W tej części znajduje się wgłębniek po istniejącym tu niegdyś stawie (rys. 4 i 5) i koryta na kwiaty, utworzone z kostki kamiennej. Wschodni fragment tej części został wyгородzony drewnianym płotem, za którym jest budynek magazynu mundurowego oraz teren po rozebranym domku ogrodnika i cieplarni. Przed ogrodzeniem znajduje się postument na pomnik Juliusza Słowackiego. Roślinność charakteryzuje się tu dużą różnorodnością odmian i gatunków. Rosną tu również najstarsze drzewa. Wnętrze piąte – powstało wzdłuż ulicy Jagiellońskiej. Na skrzyżowaniu z ulicą Chrzanowskiej, na wyгородzonej działce, znajduje się domek mieszkalny. Można tu zaobserwować dużo młodszej roślinności.

Źródło: UOZ w Rzeszowie / Source: UOZ in Rzeszow

Rys. 4. Dawny staw w Ogrodzie miejskim
Fig. 4. Past pond in the city garden

Wszystkie nawierzchnie na terenie parku są asfaltowane, trawniki natomiast okrażone krawężnikami. Charakter parkowej aranżacji nadają lampy oświetleniowe. Do wypoczynku służą drewniane ławki, wzmocnione betonowymi nogami. Dominują tu drzewa liściaste

(ponad 900 szt.) których wiek waha się od kilku do 200 lat (najliczniejsze są w wieku 80-90 lat). Rosną tu także egzotyczne okazy: kasztan jadalny, orzech czarny, katalpa i świerk (odmiana węzowa), wiśnie kuliste, platan klonolistny i wiąz górski. Jest tu również piękna aleja grabowa oraz niezwykle dekoracyjne okazy wierzby płaczącej.

Fot. B. Krupa

Rys. 5. Wgłębnik w Ogrodzie miejskim

Fig. 5. Hole in the city garden

III. WNIOSKI I WSKAZANIA

W roku 2007 przeprowadzono rewitalizację parku, prace obejmowały również projekt odnowy stawu. Pomimo przeprowadzonych działań, dzisiejszy park im. Solidarności wymaga dalszego nadzoru ze strony służb porządkowych. Zaniedbane chodniki i brudne ławki szpecą park. Poprawy wymaga również stan fitosanitarny roślinności. Dzisiejszy park nie spełnia (jak za czasów Ligęzy), funkcji gospodarczej, ale pełni raczej rolę salonu spacerowo-wypoczynkowego. Z zamkniętego wysokim murem ogrodu użytkowego, nabrał znaczenia ogólnodostępnego parku miejskiego. Nie zachowano niestety wielu z jego dawnych elementów i nie da się stwierdzić na ile teraźniejszy układ jest układem z XIX wieku. Zapewne uległ on znacznemu przekształceniu, choć można tu nadal odnaleźć pierwotną, geometryczną kanwę, ciągle ulepszaną. Dzisiejsza postać parku nie prezentuje niestety żadnego stylu.

Teren parku wymaga inwentaryzacji nasadzeń oraz remontu nawierzchni, zaprojektowania nowych alei pieszo - rowerowych w miejscach najbardziej uczęszczanych. Należy zaplanować także poprawę stanu ławek, zaprojektowanie krzewów za ławkami i przycięcie tych nadmiernie rozrośniętych. Za ważne należy także uznać przysłonięcie roślinnością miejsc nieatrakcyjnych; warto byłoby więc grupy drzew uzupełnić grupami krzewów. W parku należy także zaprojektować elementy małej architektury tj. pergolę i trejaż. Dobrym rozwiązaniem byłoby również zaznaczenie głównych wejść do parku odpowiednimi nasadzeniami ozdobnych krzewów. Ogród Miejski powinien także zostać połączony ze znajdującym się w pobliżu ogrodem „zamkowym” za pomocą korytarza ekologicznego.

IV. LITERATURA

1. Kłos S.: Rzeszów i okolice – przewodnik. Wyd. Krajowa Agencja Wydawnicza. Rzeszów. ss. 68. 1979.
2. Kłos S.: Rzeszów-Przeworsk. Po śródmieściu i okolicach Rzeszowa. Wyd. Agencja wydawnicza Jota. Rzeszów. ss. 215. 2006.
3. Malczewski J.: Dawne plany i widoki Rzeszowa. Wyd. Muzeum Okręgowe w Rzeszowie. Rzeszów. ss. 69. 1985.
4. Mapa 1539: Ewidencja Gruntów. syg. 1. 1928-1932.
5. Mieg, Siegar.: Mapa Królestwa Galicji i Lodomerii. Wiedeń, skala oryg. 1:28800. 1775-1783.
6. Plany katastralne miasta Rzeszowa, skala 1:2880. Przypisy z Archiwum Miejskiego w Rzeszowie. 1849.
7. Plan Ogrodu klasztornego i OO. Reformatów – plan sytuacyjny. Teki Ciołka. BDZ. W-wa. nr neg. 3919. 1782.
8. Plan Ogrodu przy klasztorze OO. Reformatów Rzeszowie. Teki Ciołka, nr. 11286. 1 oddział we Warszawie. 1762.
9. Plan Wiedemanna O. N. (reprodukcja za Nieć J. Rzeszowskie za czasów Sasów). Rzeszów. 1762.
10. Spychaj H.: Ewidencja zabytkowego Parku Miejskiego w Rzeszowie. Wyd. Przedsiębiorstwo Polonijno – Zagraniczne Arpex. Warszawa. ss. 21. 1984.
11. Tondos B.: Dworki. [W:] Encyklopedia Rzeszowa. Red. Budzyński Z. i in. Wyd. RS Druk. Rzeszów. s. 99. 2004.
12. Uruska-Suszek D.: Park Miejski im. Ludwika Waryńskiego w Rzeszowie. Dawny ogród klasztoru OO. Reformatów. Wyd. Spółka Z. OO. Kraków. ss. 36. 1990.

THE CITY GARDEN IN RZESZOW – YESTERDAY, TODAY, TOMORROW

Summary

The old monastery complex which used to belong to the Reformed Franciscan Priory was erected alongside the church during the period from 1712 to 1722 by Jon Baptist Belotti. The right garden was fined on the West for the church. Today the City Garden in Rzeszow has 4,5 hectare area. There is a beautiful avenue and Julius Słowacki monument in the garden. The garden should be renovated (a new avenues, trees, shrubs, a little architecture). The garden should also be integrated with the Lubomirski garden.

Key words: city garden, avenue trees, pond